

BİR ŞAİRİ DEĞERLENDİRMEDEKİ YÖNTEM: ORTAK MALZEMENİN KULLANILIŞI VE İFADE ŞEKLİ

Prof. Dr. Günay KUT

1. Soru: *Bir şairin şiirinden-divanından yola çıkarak onun şairliği hakkında hüküm vermenin güvenilir ve bilimsel yöntemi sizce ne olabilir?*

- Bu aslında, özellikle divan edebiyatı için oldukça zor bir soru. Fakat yine de kimi yöntemleri kullanarak şairin şiir yeteneğini yani edebî kişiliğini saptamak mümkündür. Divan edebiyatı denilince akla dış yapısı ile belirli nazım şekilleri, aruz kalıpları ve kafiyeler çerçevesinde, iç yapısıyla benzetmeler, İslam-İran mitolojisi, çeşitli İslâmî göndermeler, kıssa ve efsaneler, çeşitli bilim dallarını kullanma, kelime oyunları ve bütün bunları belirli sanatlarla ifade eden bir edebiyat geliyor. Yukarıda sayılanlar divan edebiyatının ortak malzemesidir. Geriye onu usta bir mimar gibi yerli yerine koymak kalır. Bir evin dört duvarı bir şiirin nazım şekli ise içinin dekarosyonu işte bu ortak malzemenin kullanılma biçimidir, ifade tarzıdır, ses ve aruz ahengidir. Eğer şair bu ortak malzemeyi iyi kullanırsa veya kullanamazsa işte o zaman o şairin şiiriyeti hakkında okuyucu bir yargıya varabilir. Sözlerimizi belki de örneklerle açmak demek istediğimizi biraz daha elle tutulur hale getirebilir:

Hayalî

Kahkaha ile surâhî gülse meclisde ne var.
Sâkiyâ eyyâm-ı şevk irişdi gulgul vaktidür (16. yy.)

Zatî:

Nâyı gâh ağlatdılar geh inledüp söyletDiler
Çün kabağün kahkaha vü kulkulın gûş itdiler (16. yy.)

Muhibbî:

Bülbül olmuşdur öter her dem surâhî kulkulı
Arada gûyâ kadehler san gül-i handândur (16. yy.)

Yukarıdaki üç beyitte de "meclis" ve meclisde sürahinin yaptıkları anlatılır. Buradaki ortak malzeme nedir? Sürahi üzerine kurulan hayallerdir. Sürahi içki meclisinin vazgeçilmez öğelerindendir; içinde şarap olduğu için "kahkaha ile

gülebildiği" gibi "kan da ağlar". Sürahi'nin dar boğazından şarap dökülürken çıkan ses genellikle *kukul* (bir şeyin deprenmesiyle çıkan ses) veya *gulguldur* (dar bir şeyden dökülen sıvının çıkardığı ses). Meclis/bezm genellikle bahar yani gül mevsiminde kurulur. Saki ise mecliste şarap dağıtan kişiye denir. O da meclisin vazgeçilmez ögesidir. Musikisiz meclis ise söz konusu değildir. Gül ile bülbül bu edebiyatta sırasıyla maşuk ve âşığın simgesidir. Birinci beytin birinci mısrasında *ile* ve *meclisde* kelimesinin *de* hecesinde imale olmasına rağmen ses bakımından kusursuzdur. Canlı, şakrak ve çoşkulu bir meclisin resmini gözler önüne serer. İkinci mısradada da meclisin *sakisini*, *eyyâm-ı şevk* tamlamasıyla baharı -baharda insanlar daha canlı ve çoşkulu olurlar- *gulgul* kelimesiyle de şarabı görürüz.

İkinci beyitte de şair yine -aslında yek- âhenk olan bir gazel- bir eğlenceden söz ediyor. Yine meclis, yine sürahi ve ilaveten musikî var.

Üçüncü beyitteki mecliste ise sürahinin boğazından çıkan *kukul* sesi bülbül, arada içilmek üzere dolu olan kadehler de renk itibariyle gül olmuştur. Mevsimin bahar olup olmadığı zikredilmemiştir ama beyitteki *bülbül* ve *gül* sözcükleriyle bahar düşündürülür.

Vezin açısından ikinci mısraın ilk hecesi imaleli ve son hecesi de bir buçuk değerindedir. Her ne kadar ânı bir buçuk okumak aruz hatası deniliyorsa da bu kullanılmayan bir kural olarak kalmıştır, diyebiliriz. Ânın birbuçuk sesini veren pek çok örneği bulunmaktadır. Şimdiye kadar anlattıklarımız tekniikle ilgili bilgilerdir.

Yukarıdaki üç ayrı şair tarafından yazılan üç beyit de kendi içinde kurguları bakımından divan şiirinin bu ortak malzemesini iyi kullanmışlardır. Meselâ benim için bu üç beytin içinde gerçekten anlam yükü, ses ve ahenk bakımından birinci beyit başta gelmektedir. Bu tabii ki kişiden kişiye değişebilen bir beğeni tarzıdır.

Şimdi yine şairler tarafından çokça kullanılan bir motifi daha ele alalım:

Necatî:

Pisteh dehân-ı dilbere öykündi ehl-i bezm
Söyletmediler urdılar ağzın uşatdılar

Ahmed Paşa:

Öyündüğüçün kâkül-i reyhânuna sünbül
Bağ içre sabâ saçını anun yolayazdı

Zatî:

Ey dür-i yekdâne bahr öykündüğüçün eşküme
Gömgök itdi yüzünü keş urmadan bâd-ı sabâ

Divan şiirinde sevgilinin güzellik unsurları için belirli benzetmelikler kullanılmıştır. Bu örneklerde sevgilinin boyu *serv*, dudağı *fıstık* (pisteh), saçları da *sünbüle* benzetilmiştir. Teşhis sanatıyla da bu ögeler kişileştirilerek sevgilinin güzellik unsurlarına öykünmekte, bu nedenle de cezalandırılmaktadır. Sevgili bir tanedir, ona kimse benzemeyemez. Bunu iddia eden cüretkâr cezalandırılır. Ana tema budur.

Birinci beyitte sevgilinin ağızına benzediğini iddia eden fıstıktır. Bir içki meclisi kurulmuştur. Bu mecliste "ehl-i bezm" vardır. Mezesiz içki meclisi olmaz. Mezelerden biri de pisteh yani fıstıktır. Fıstık ağzının açıklığı sebebiyle ağıza benzetilir. Şair bu benzetmeden yola çıkarak teşhis ve hüsn-i talil sanatını kullanır. Fıstığın bu küstahlığı karşısında meclisteki kişiler fıstığı söyletmiyorlar bile. Ağızına vurarak kırıyorlar. Yani içkileriyle meze olarak fıstık yiyorlar. Bu beytin çağrışımları düşünüldüğünde ortak malzemenin başarılı bir biçimde kullanıldığı söylenebilir.

İkinci beyitte, sünbül (yine teşhis sanatı) sevgilinin kâkülüne benzediği için sabânın, bağda onun saçını âdetâ yolduğu anlatılmaktadır. Burada söz konusu sünbül-saç arasındaki ilişkidir. Koku, renk ve dağınıklık bakımından saçla benzetilir. Ama sevgilinin saçına benzemek ne mümkün. Saba bunu duyunca sünbüle haddini bildiriyor (hüsn-i talil, zira rüzgâr esince sünbül sarsılır). Tabiat gözlemlerinden yola çıkan şair bu gerçeği güzel bir sebebe bağlayarak anlatımda şiirselliği yakalar.

Aynı temayı işleyen üçüncü beyitte âşığın gözyaşıyla bahr "deniz" kıyaslanmaktadır. Elbetteki bahr, âşığın gözyaşlarıyla yarışamaz (mübalağa sanatı). Arada sevgiliye hitap ise tenasüp sanatını kullanarak yapılmış ve malzeme böylece yerli yerince bütün incelikleriyle oturtulmuştur. Sevgili "dür-i yekdâne"dir. Yani tek ve eşsiz inci(inci-bahr ilişkisi). Ama âşığın gözyaşlarına da hiç bir şey benzemeyemez (ırmak olur, tufan olur, Ceyhun olur v.b.) Bu beyitte deniz kendisini âşığın gözyaşına benzetince yine rüzgâr (bâd-ı sabâ) denizin yüzünü tokatlama tokatlama gömgök etmiştir. Onu cezalandırmıştır bu cüreti için. Ama deniz zaten gömgöktür ve rüzgâr esince denizin üzeri dalgalanır, köpük köpük olur. "Kef" el ayası ve köpük anlamlarıyla kullanılmıştır. İnsanın bir yerine üstüste vurulunca orası gömgök olabilir. Teşhis, hüsn-i talil, tevriye, tenasüp sanatları kullanarak yazılan güzel bir beyit.

Bu üç beyitte de divan edebiyatının ortak malzemesi ustalıkla kullanılmıştır.

15 ve 16. yüzyıllardan alınan bu örneklerde görüldüğü gibi şairler önce temanın/hayâlin/mazmunun kurgusunu yapıyorlar, onu aruz ve kafiye örgüsüyle donatıyorlar. Bunu yapabildikleri ölçüde de yeteneklerini ortaya koyuyorlar.

İşte bir şairin divanından yola çıkarak onu değerlendirmedeki yöntemimiz de bunlar olmalıdır. Ortak malzemenin kullanılışı ve özellikle ifade şekli, aruz ve kafiyeler, kelime seçimi, kakafonik olmama, âhengi ve musikiyi yakalama.

Fakat zor olan bir şey var bence. Şairin orijinal söyleyişlerini nasıl tesbit edeceğiz. Madem ki şairler hep ortak malzemeyi kullanıyorlar ve bu ortak malzeme genellikle İran kaynaklı. İşin zor tarafı bu. Bunun için bu konuda çok birikimli olmak yani bir beyti veya gazeli okuyunca oradaki hayal ve mazmunların hangi şairlerce kullanıldığını hatırlamak gerekir. Bu bir dereceye kadar mümkünse de tamamıyla mümkün olamaz. Dolayısıyla yapılacak şey bütün mazmunların, hayallerin, hikâye ve kıssaların dökümünün yapılarak ortaya çıkarılması olmalı. Böylece orijinal hayal ve mazmunları kimlerin nasıl kullandığını veya ilklerin kimler olduğu tesbit edilebilir. Bu da tabii ki bugünkü imkânlarla yapılmayacak bir şey değildir. Bu arada kimi şairlerin kimi şairlerden neler aldıklarını görebiliriz. Bir örnek verelim. Bâki'nin ünlü "...olmadan yeğdür" redifli gazeline pek çok nazire yazılmıştır. Bâki'nin gazeli:

Kapunda sâ'il olmak gayra mihmân olmadan yeğdür
Gedâ-yı kûyun olmak Mısra sultân olmadan yeğdür

Kapun hüddâmınınun bir bende-i fermân-beri olmak
Der-i devlet-me'âb-ı şehde derbân olmadan yeğdür

Segân-ı kûyun ile hem-sifâl olup hırıldışamak
Varup bezminde Tahmasun gazel-hân olmadan yeğdür

Harâbât erleriyle kâse kâse bâde nûş itmek
Nedîm-i meclis-i fagfûr u hâkân olmadan yeğdür

Belâ küncinde her şeb nâle vü âh itmek iy Bâkî
Ümîd-i vuslat-ı yâr ile şâdân olmadan yeğdür

Cinânî'nin nazîresi:

Kapunda çâker olmak dehre sultân olmadan yeğdür
İşigünde gedâlık şâh-ı devrân olmadan yeğdür

Ser-i kûyunda bir şeb itlerünle hem-sifâl olmak
Nedîm-i meclis-i fagfûr u hâkân olmadan yeğdür

Gubâr-ı dergehünde zerre-veş pâmâl olup kalmak
Sa'âdet evcine hurşîd-i rahşân olmadan yeğdür

Gam-ı hecrünle herdem girye kılmak künc-i firkatde
Vişâl-i gayr ile mesrûr u handân olmadan yeğdür

Cihânun ni'metinden tûşe-i sabr ile göz yummak
Açup bu dîde-i hırsı nîgeh-bân olmadan yeğdür

Harîm-i cennet-i kûyunda ol hûrun vatan tutmak
Cinânî gûşe-gîr-i bâg-ı Rıdvân olmadan yeğdür

Nazîreden çok yer yer intihal denilebilecek olan bu tür beyitler, şiirler hatta eserler (meselâ Vahidî'nin *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân* diğer bir adıyla *Tevâif-i aşere* adlı eserinin 17. yüzyılda yani bir yüz yıl sonra Karakaşzâde tarafından *Nûrû'l-hüdâ li-meni'l-ihtidâ* adıyla aynen alınan eser gibi) tesbit etmek mümkündür. İşte bir şairi değerlendirirken edebiyat tarihçisinin bu tür birikimleri de önem taşımaktadır. Buna, Necatî ve Mihrî arasında geçen bir beyit üzerine yapılan münakaşa örnek olarak gösterilebilir:

Necatî:

Tek yirde gökde zerre kadar mihnet olmasun
Örti döşek Necatî'ye *bir bûriyâ yiter*

Mihrî:

Sen iy Necatî isterisen bûriyâ döşek
Yâr işigünde Mihrî'ye *bir kuru câ yiter*

Muhibbî:

Çünkü Necatî örti döşek bûriyâ diler
Bilmez anı ki 'âşıkâ *bir kuru câ yiter*

Şimdi bu üç beyitten Mihrî'ninki nazire olarak yazılmıştır. Muhibbî'ninki ise Mihrî'ninkinden sonra; fakat Mihrî'yi görerek ve onu destekleyerek yazılmış bir nazîredir. Tezkireler Mihrî'nin bu beytiyle Necatî'ye tarzde bulunduğunu bildirmişlerdir. Bunu gözden kaçırmış olan edebiyat tarihçisi, beyite anlamca da uygun olan *kuru câ* sözcüklerini bulanın Muhibbi olduğuna hükmedecektir. Divan edebiyatıyla uğraşan edebiyat tarihçisinin işi çok zordur, özellikle elimizde bir döküm yokken.

Sözlerimizi toparlayacak olursak bir edebiyat tarihçisi bir şairin/yazarın şiirinden/eserinden hareketle yukarıda sözü edilen konulara dikkat ederek o şairin şiiriyet yeteneğini, orijinalitesini değerlendirebilir.

2.Soru: *Tezkirelerden günümüzdeki edebiyat tarihlerine kadar şairler hakkındaki "birinci sınıf", "vasat", "devrinin en önde gelen..." benzeri nitelemeler ve sınıflandırmalar sizce bilimsel verilere dayanmakta mıdır? Bu hükümleri verenin şahsiyeti veya verilen hükmün yaygınlığı göz önüne alınarak gerekçeler ikna edici bir şekilde ortaya konmadan bu hükümlerin doğruluğu kabul edilebilir mi?*

- Elbetteki şairleri birinci sınıf, devrinin önde geleni ya da vasat olarak sınıflandırmak mümkün. Ama değerlendirmelerde kullanılan ölçütler neler olmalı?

Birinci kaynak olarak kabul edilen tezkirelerdeki bilgiler her zaman objektif olmamaktadır. Bir tezkirede bir şaire verilen önem ve değerlendirmeler bir diğer

tezkirede aynı ölçüde değildir. Râmiz ve Sâlim tezkirelerinde Nedim için verilen bilgilerde olduğu gibi.

Devrinde ilgi görmeyen nice şairler daha sonraki dönemlerde, kendinden sonraki şairlerde etkisini göstermiş hatta edası ve söyleyişi ile âdetâ terim hâline gelmiştir. En güzel örnek Nedim'dir. Sunduğu tarih ve kasideleriyle bizzat III. Ahmed tarafından melikü'ş-şu'arâ olarak ilan edilen Osmanzâde Tâib'i tezkireciler övmekte yere göğe koyamamışlardır. Gerçekten de Tâib velüt bir yazar olarak bir de tâlihinin yaver gitmesi sebebiyle daha hayatındayken üne kavuşmuştur. Ama hâlâ divanı ele geçmemiştir ki şairliği hakkında söylenen "şair-i mahir-i sihr-âferin" nitelemesinin doğru olup olmadığını görelim. Ama Nedim gibi bir şair, aynı zamanlarda hayat mücadelesi ile meşguldü, tezkire yazarlarınca pek farkedilmemişti. Bugün Nedim ele alındığında onun şiire yeni bir tarz ve eda getirdiği su götürmez bir gerçektir. Nedimâne denildiğinde konunun uzmanları bunun ne demek olduğunu bilirler.

Dolayısıyla tezkirelerin değerlendirmelerini muhakkak bilmeli ama sonuç olarak yukarıda tartışılan noktalar ışığında karar verilmelidir. Objektif olarak düşünülürse, tezkireciler de insandır, onların da zevkleri değişik olabilir, diğer tezkirecilerin etkisi altında kalabilirler. Bir şairin/yazarın eserleri ortaya çıkmadan daha doğrusu incelenmeden onun hakkında karar vermek insanı eksik ve yanlış yargılara götürebilir.

Bir diğer örnek de Bursalı Lâmi'î'den vermek isterim. Âşık Çelebi onu anlatırken "nazm u nesrün şî'r ü sec'ün câmi'i" ve "ve bi'l-cümle Rûm'da müte'ay-yindür. Nazm-ile nesrde ve nazmun envâ'-ı fûnûnında ya'ni gazeliyyât ve kasâyid ve mukatta'ât ve mu'ammâ ve lügazda ve hezelde mütefennindür"... Gazeliyyâtı gerçi çendân makbûl-ı hiredmendân degüldür dirler ammâ bu ebyâtı güzîde ve ehl-i şî'r katında pesendîdedür. Bir kasîdesi vardır anda çok ma'ârif derc itmişdir ve nukûd-ı makdûrın ana harc itmişdür" demektedir ki sözlerinden onun tanınmış bir şair olduğunu (eserlerini tek tek sayar) fakat bazı kişilerin onun şiirlerini pek beğenmediğini ama bazı şiirden anlayan kişilerin de kimi şiirlerini beğendiğini öğreniriz. Yani kısacası şairi "birinci sınıf", "vasat" gibi kategorilere sokmaz. Ama Hayâlî'yi "Rûm ilinün suhan-ârâsı, hevâ-yı istiğnânun hümâsı... meşhûr Hayâlî Bey'dür" şeklinde tanıtır. Dolayısıyla bu bilgiler zaman zaman indî olabileceği gibi çok önemli de olabilir. Onun için edebiyat tarihçisi bu bilgileri bilmeli ama sonuç olarak eser veya eserlerden hareket etmelidir.

3. Soru: *Divan neşirlerinde tutarlı bir imlâ çizgisi takip ediliyor mu? Bu hususta nelere dikkat edilmelidir?*

- Gerek divan gerekse diğer neşirlerde hâlâ tutarlı bir imlâ çizgisi takip edilemiyor. Bunun için 1991 veya 1992 yılında Ankara'da düzenlenen bir kollokyumda bu meseleleri eni-konu konuşmuştuk. Daha sonra sevgili meslektaşım Prof. Dr. İsmail Ünver bir makale yayımlayarak metin neşirlerinde kelimelerin, Arapça ve Farsça tamlamaların, önek ve soneklerin, birleşik sıfatların nasıl yazılması

gerektiğine dair Türkoloji Dergisi c. 11, sayı 1 (1993) de "Çeviriyazıda yazım birliği üzerine öneriler" adlı bir makale yayımladı. Yeni yetişen nesil şimdi genellikle bu ilkelere uyuyor ama yine de tutarsızlıklar var. Türk Dil Kurumu'nda bu konuda yapılan özel bir toplantıya beni de çağırılmışlardı. Orada metin neşri ile ilgili bütün sorunları kapsayan kılavuz bir el kitabının çıkarılmasına karar verilmişti. Aradan en azından 4-5 yıl geçti. Onun için bu konuda benim pek diyeceğim kalmamıştır.

4. Soru: *Eski Türk Edebiyatı ile ilgili çalışmaların gerek metin neşirleri gerekse araştırma ve teori sahalarında ulaştığı nokta, sizce geçen bunca zamana ve emeğe nispeten tatmin edici midir? Bu çalışmalarda gördüğünüz en büyük eksiklik nedir?*

- Akademik yayınların ulaştığı noktanın tatmin edici boyutlara geldiği söyleyemez. Çok iyi metin neşirleri, makale ve teori çalışmaları varsa da yanlışlarla yüklü metin neşirleri ve içi boş makaleler de var. Ama ben şahsen kendi asistanlık zamanıma, yani 1960'lı yıllara dönerek bakacak olursam özellikle eski Türk edebiyatı sahasındaki yayınlarda bir patlama olduğunu söyleyebilirim. O zamanlar İstanbul'da fakültenin yayımladığı *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*'nden başka bir dergi yoktu. Üniversite dışında da bizim sahamızdaki çalışmalara ilgi yoktu. Dolayısıyla son zamanlarda yeni açılan üniversitelerin de sayesinde ve belki de değişen bakış açısının da etkisiyle divan edebiyatı artık ilgi çekmektedir. Ne var ki yapılan yayımların basımında dikkatli olmak gerekir. Türk Dil Kurumu, Tarih Kurumu, Kültür Bakanlığı gibi resmî kurumlarda yayımlanacak kitapların muhakkak raportörlerinin isminin kitabın başında yer alması gerek. Kimi kurumlar bunu yapıyor. Fakat yayımlarda görülen hatalar, bu işin gereği gibi yapılmadığını gösteriyor. Ben bu işin daha ciddiye alınması fikrinde ısrarlıyım.

Burada bir başka hususa da değinmek isterim. Son yıllarda yapılan kimi yayınlarda ilmi ve etik açıdan rahatsız edici boyutlara ulaşan bir anlayış görülüyor. Daha önce tartışılmış, ilim âlemine duyurulmuş, yayınlanmış bulguları, sanki ilk kez kendileri ortaya çıkarmış gibi, atıfda bulunmaksızın sunmak gerçek bir bilim adamının gözünden kaçmaz. Ya artık araştırmacılar kaynakları, literatürü gereğince bilemiyor ki bu ilmî açıdan bir eksiklikler ya da ortada nerdeyse geleneksellemeye yüz tutmuş etik bir sorun vardır. Her iki açıdan da kınanması gereken bu konudaki suskunluğun devam etmemesi ilmî araştırmaların seviyesini yükseltecektir.

5. Soru: *Çeşitli üniversitelerde farklı akademisyenlerce yürütülen saha ile ilgili çalışmalar birbirleriyle koordineli bir tarzda ve birbirinden istifade eder şekilde mi yürütülmektedir? Bu husus ile ilgili tenkitleriniz ve önerileriniz nelerdir?*

- Maalesef üniversitelerimizde yürütülen saha ile ilgili çalışmalar birbiriyle koordineli tarzda yürütülmemektedir. Bu bizim en büyük eksikliğimiz. Yıllar önce rahmetli arkadaşlarım Âmil Çelebioğlu ve Mehmet Çavuşoğlu'yla bu konu üzerinde ne yapabileceğimizi çok konuşmuştuk. Ama düşündüklerimizi hayata geçiremedik. Daha sonraları ben en azından bu sahada çalışacak genç kuşağa

yararlı olabilmek düşüncesiyle her yıl bizim sahada yapılmakta olan yüksek lisans ve doktora çalışmalarının bir bibliyografyasını yayımlamayı düşündüm. Ve Hatice Aynur'un *Üniversitelerde Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları Tezler, Yayınlar, Haberler* adıyla hazırladığı ve şimdi onuncu yılını dolduran yayın işte böyle çıktı ortaya. Çok da faydalı oldu. Aslında bunun yanısıra Eski Türk Edebiyatı uzmanlarının yılda bir kez toplanıp bir yıl sonra neler üzerinde tez yaptıracaklarına ve hatta belirli meselelerin halledilmesi açısından neler üzerinde çalışılması gerektiğine karar vermeleri benim eskiden beri düşündüğüm bir konu. Bir örnekle anlatmaya çalışayım. Diyelim ki mesnevîlerdeki şablonları ve anlatım tarzlarının tesbit edilmesine karar verildi. O yıl verilen tezler başlangıcından sona kadar bu yönde yapılır. Sonuçlar bir yıl sonraki toplantıda değerlendirilerek, tezi yapan öğrenci ve danışmanın adıyla basılır. Ya da hepsinden çıkarılacak sonuçlar geniş bir makale halinde konuyu üstlenen bir kişiye verilir. Yine diyelim ki Türk edebiyatında hikâye konusunun kaynakları ve türlerini ortaya çıkarmak istiyoruz. Yine aynı yöntemle bu konuda tezler yaptırılır ve sonuçlar değerlendirilir. Altı yüz yıl süren ve çok çeşitli konuları ve türleri içeren edebiyatımızın bu çeşitli yönlerini yüzyıllar içersinde değerlendirmek bir tek akademisyenin yapacağı iş değildir. Kişi bütün akademik hayatını buna harcarsa olur belki, ama böyle koordineli çalışma ile daha verimli, daha çözümleyici ve kesin verilere ulaşılabilir düşünce-sindeyim.